

img1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS

LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2023 m. gruodžio 22 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Godos Ambrasaitės-Balynienės, Gedinino Sagačio (pranešėjas) ir Antano Simniškio (kolegijos pirmininkas),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinės bylos dalį pagal ieškovų R. A., A. B., Š. G., D. J. ir N. J., Ž. J. ir R. J., V. K., A. K. ir S. G.-K., T. P., L. L. ir Ž. L., K. P., R. R. ir S. R., V. S., R. V., M. V. ir R. V., G. Z. bei G. K. ir atsakovo „Luminor Bank AS“, veikiančio per „Luminor Bank AS“ Lietuvos skyrių, kasacinius skundus dėl Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. rugsėjo 2 d. sprendimo peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovų R. A., E. B., A. B., Š. G., D. J. ir N. J., Ž. J. ir R. J., V. K., A. K. ir S. G.-K., T. P., L. L. ir Ž. L., K. P., G. S., R. R. ir S. R., V. S., S. T., R. V., M. V. ir R. V., G. Z. bei G. K. ieškinį atsakovui „Luminor Bank AS“, veikiančiam per „Luminor banko AS“ Lietuvos skyrių, dėl sutarčių modifikavimo ir pripažinimo, kad atsakovas pažeidžia sutarties sąlygas dėl įmokų skaičiavimo.

Teisėjų kolegija

nustatė:

I. Ginčo esmė

1. Kasacinės bylos dalyje sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių vartotojų apsaugą nuo nesąžiningų sąlygų sutartyse dėl kredito užsienio valiuta, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovai prašė modifikuoti su „Nordea“ banku (jo teisių perėmėjas, susijungus „Nordea“ ir DNB bankams – bankas „Luminor Bank AS“, veikiantis per „Luminor Bank AS“ Lietuvos skyrių) sudarytą kreditavimo sutartį, t. y. pakeisti nuo jų sudarymo dienos: valiutą iš Šveicarijos frankų (CHF) pakeisti į eurus (Eur) paskolos išdavimo dienos kursu, o bazinę palūkanų normą pakeisti iš LIBOR CHF į LIBOR Eur; visą įmoką (kiekvieną įmoką), kurias atliko ieškovai Šveicarijos frankų valiuta paskolai grąžinti (skolai ir palūkanoms mokėti), perskačiuoti į Eur kiekvienos tokios įmokos mokėjimo dienos kursu; pripažinti, kad atsakovas pažeidžia su ieškovais sudarytas sutartis, netinkamai skaičiuodamas įmokas (neskačiuodamas neigiamų palūkanų), ir įpareigoti perskačiuoti buvusias įmokas bei ateityje skaičiuoti įmokas pagal sutarties sąlygas, t. y. atsižvelgti į neigiamas palūkanas; priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
3. Ieškovai nurodė, kad jie sudarė sutartį su atsakovu dėl paskolų Šveicarijos frankais, pasiskolino iš atsakovo Šveicarijos frankų valiuta (pirminė paskola) arba konvertavo turėtas paskolas eurai ir litais, arba refinansavo paskolas, turėtas kituose bankuose, ne Šveicarijos frankų valiuta. Atsakovas paskolas Šveicarijos frankais reklamavo kaip tinkamą pasirinkimą nenorintiems rizikuoti ir kaip istoriškai gerą pasirinkimą besiskolinantiems. Ieškovams 2015 metais pradėjus tikrinti informaciją, pasirodė, kad šie teiginiai neatitiko 2008 metų faktinių aplinkybių ir buvo akivaizdžiai klaidinantys. Šveicarijos franko ir euro kursas nuo 2008 m. kovo 3 d. iki 2017 m. kovo 3 d. pakilo nuo 0,6334 iki 0,9368 (padidėjo 47 proc.); tiek pat, skaičiuojant eurai, padidėjo vartotojų pagrindinė skola ir nuo jos skaičiuojamos palūkanos. Be to, bankas nuskaičiuoja iš ieškovų sąskaitų didesnes įmokų sumas, nei nustatyta sutartyse. Banko ir vartotojų sudarytose sutartyse nustatyta, kad kas mėnesį yra grąžinama bendra suma, susidedanti iš grąžinamos kredito dalies ir priskaičiuotų palūkanų (grąžinama matematinė suma). Nesant jokio pagrindo nei pagal sutartį, nei pagal įstatymą, bankas vienašališkai nusprendė, kad tuo atveju, kai maržos ir bazinės palūkanų normos suma yra neigiamas skaičius, palūkanos yra neskaičiuojamos (prilyginamos nuliui), o kas mėnesį mokama suma yra lygi grąžinamai kredito daliai.
4. Ieškovų teigimu, atsakovas, išduodamas ieškovams paskolas Šveicarijos frankais, apgavo ieškovus (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.91 straipsnis). Apgaulė pasireiškė tiek tyčėjimu (atsakovas neatkleidė esminės informacijos, kad prognozuojamas Šveicarijos franko kurso kilimas), tiek aktyviais veiksmais (atsakovo informacija reklamoje ir lankstinuke buvo priešinga realybei ir sudarė ieškovams klaidingą įspūdį, kad Šveicarijos franko kursas yra stabilus, o paskolos Šveicarijos frankais yra tinkamos nenorintiems rizikuoti). Be to, atsakovo banko reklama atitiko klaidinančios reklamos kriterijus (CK 6.301 straipsnis).

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos ir kasacinio teismų procesinių sprendimų esmė

5. Vilniaus apygardos teismas 2018 m. lapkričio 20 d. sprendimu ieškovų ieškinį atmetė.
6. Teismas nustatė, kad ieškovai sudarė būsto kreditavimo sutartį Šveicarijos frankų valiuta arba pakeitė anksčiau banke paimto būsto kredito litais ar eurai valiutą į Šveicarijos frankų valiutą, arba kito banko suteiktą kreditą refinansavo banke paimdami kreditą Šveicarijos frankais. Atskirai išskirtose ieškovų pasirašytose sąlygose nurodyta, kad visi sutarties, susitarimo punktai su ieškovais aptarti individualiai, visos sąlygos

jiems yra suprantamos ir aiškios, ieškovai su jomis sutiko, pasirašydami kreditavimo sutartis patvirtino, jog buvo informuoti apie galimą riziką dėl valiutos kursų svyravimų, suprato, kad už šią riziką bankas nėra atsakingas.

7. Teismo vertinimu, aplinkybė, kad patys ieškovai inicijavo papildomų susitarimų pasirašymą, patvirtina, kad jie turėjo suvokti ir suvokė valiutos kurso svyravimo riziką. Dėl to teismas nusprendė, kad ieškovams kreditavimo sutarčių ir papildomų susitarimų sudarymo metu buvo suteikta esminė informacija apie galimą riziką dėl valiutų kursų svyravimo.
8. Teismas pažymėjo, kad banko reklaminio lankstinuko antrame lape buvo nurodytas aiškus įspėjimas apie galimus Šveicarijos franko valiutos kurso svyravimus, būtiną vartotojams įvertinti savo galimybes grąžinti kreditą tuo atveju, jei šis kursas pasikeistų, dėl to atitinkamai ūgtelėtų mėnesinė kredito įmoka, taip pat norintiems apsidrausti nuo palūkanų normos svyravimų ateityje rekomenduota rinktis fiksuotas kreditų Šveicarijos frankais palūkanas. Taigi, teismo vertinimu, reklaminiame lankstiniuke yra pateikti aiškūs įspėjimai dėl galimo Šveicarijos franko kurso pasikeitimo, galimo mokamų palūkanų padidėjimo ir poreikio įvertinti valiutų kitimo riziką.
9. Dėl ieškovų nurodytų aplinkybių, kad pats bankas ir tarptautiniai ekspertai prognozavo Šveicarijos franko kurso kilimą, teismas pažymėjo, kad ieškovai turėjo galimybę susipažinti su įvairiuose šaltiniuose pateikta informacija apie Šveicarijos franko kurso svyravimą ir galimą Šveicarijos franko valiutos pokyčių riziką. Šią informaciją surasti ir su ja susipažinti viešoje erdvėje ieškovai turėjo galimybę ir iki sprendimo dėl kreditavimo sutarčių sudarymo ir papildomų susitarimų priėmimo.
10. Teismas nustatė, kad kreditavimo sutarčių ir papildomų susitarimų sudarymo metu dauguma ieškovų turėjo aukštąjį išsilavinimą, darbo patirties,ėjo vadovaujamas pareigas. Tai reiškia, kad kreditavimo sutarčių sudarymo metu ieškovai atitiko vidutiniškai protingo ir apdairaus asmens standartą, o kai kurie jų viršijo. Vadinasi, ieškovai turėjo ir galėjo suvokti, kad bet kokios valiutos stabilumas priklauso nuo įvairių sąlygų ir jis gali bet kada pasikeisti, o suteiktas kreditas yra susijęs su atitinkama rizika.
11. Teismas pripažino, kad ieškovai neįrodė, jog atsakovas savo veiksmais tyčia siekė suklaidinti, apgauti ieškovus, įtikinti juos sudaryti kreditavimo sutartis ir papildomus susitarimus, sąmoningai nulepdamas reikšmingą informaciją, ir būtent tai lėmė ieškovų apsisprendimą sudaryti ginčo sutartis ir susitarimus. Kreditavimo sutartys ir papildomi susitarimai negali būti vertinami kaip sudaryti apgaule vien dėl to, kad ieškovams atsirado neigiamų padarinių.
12. Teismas taip pat atmetė ieškovų argumentą, kad atsakovas nepagrįstai atsisakė skaičiuoti neigiamas palūkanas. Palūkanų mokėjimas pagal kreditavimo sutartį užtikrina kreditavimo sutarties atlygintinumo kreditoriaus naudai principą, todėl situacija, kad bankas būtų įpareigotas mokėti ieškovams už banko suteiktus pinigus, yra nesuderinama su logika ir protingumo kriterijumi. Teismas atkreipė dėmesį, kad kreditavimo sutarties ir papildomų susitarimų nuostatos neįtvirtina banko pareigos mokėti palūkanas kredito gavėjui.
13. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal ieškovų apeliacinį skundą, 2020 m. gegužės 5 d. nutartimi Vilniaus apygardos teismo 2018 m. lapkričio 20 d. sprendimą paliko nepakeistą.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal ieškovų kasacinį skundą, 2021 m. balandžio 14 d. nutartimi panaikino Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gegužės 5 d. nutarties dalį, kuria atmesti ieškovų reikalavimai pripažinti, kad atsakovas pažeidžia su ieškovais sudarytas sutartis, netinkamai skaičiuodamas įmokas (neskačiuodamas neigiamų palūkanų), ir įpareigoti perskačiuoti buvusias įmokas bei ateityje skaičiuoti įmokas pagal sutarties sąlygas, t. y. atsižvelgti į neigiamas palūkanas, ir perdavė šią bylos dalį, taip pat bylos dalį dėl ieškovų ir atsakovo sudarytų ginčo vartojimo sutarčių sąlygų įvertinimo nesąžiningumo aspektu apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo; kitą nutarties dalį paliko nepakeistą.
15. Kasacinis teismas nurodė, kad teismai, nepagrįstai nusprendę, kad neigiamos palūkanos kreditavimo santykiuose apskritai negali būti taikomos, iš esmės netyrė ir nevertino pagal CK 6.193 straipsnio taisyklės ieškovų ir atsakovo sudarytų kreditavimo sutarčių sąlygų, susijusių su palūkanų ir kredito įmokų apskaičiavimu ir mokėjimu. Aiškinant šias sutarčių pagal CK 6.193 straipsnyje įtvirtintas taisykles, būtina atsižvelgti į tai, ar kreditavimo sutarčių sudarymo metu šalys aptarė tokią situaciją, kokia susidarė nagrinėjamoje byloje, ar šalys sutarčių, papildomų susitarimų sudarymo metu galėjo nustatyti neigiamų palūkanų egzistavimo finansų rinkose galimybę.
16. Kasacinis teismas pažymėjo, kad apeliacinės instancijos teismas, ieškovų su atsakovu sudarytas kreditavimo sutartis (susitarimus) kvalifikavęs kaip vartojimo sutartis, jų visiškai *ex officio* (pagal pareigas) nevertino nesąžiningumo aspektu. Pagal kasacinio teismo praktiką teismas *ex officio* turi kvalifikuoti vartojimo sutartis ir atlikti tokių sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę pagal CK 6.228⁸ straipsnio 2 dalyje (iki 2014 m. birželio 13 d. galiojusio CK 6.188 straipsnio 2 dalyje) išdėstytus kriterijus.
17. Kasacinis teismas, remdamasis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ir ESTT, Teisingumo Teismas) praktika, nurodė, kad ginčo sutarčių sąlygos, pagal kurias užsienio valiuta išreikšta paskola turi būti grąžinta šia valiuta, turi būti vertinamos kaip pagrindinės sutarties dalyką nustatančios sąlygos CK 6.188 straipsnio 5 dalies prasme ir šios sąlygos sąžiningumo aspektu turi būti vertinamos, tik jeigu jos nėra aiškiai ir suprantamai išreikštos. Vertinant, ar jos išreikštos aiškiai ir suprantamai, atsižvelgtina į ESTT jurisprudencijoje nurodytus kriterijus (ESTT 2017 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje *Andriuc ir kt.*, C-186/16). Jeigu byla nagrinėjamojo teismo būtų pripažinta, kad šios sąlygos nėra aiškiai ir suprantamai išreikštos, byla nagrinėjantis teismas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes ir, be kita ko, į banko patirtį ir žinias, kiek tai susiję su valiutos keitimo kurso galimu svyravimu ir kreditavimo sutarties sudarymo užsienio valiuta rizika, turi įvertinti, ar laikytasi sąžiningumo reikalavimo, ar yra ryški teisių ir pareigų neatitiktis (CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalis (CK 6.188 straipsnio 2 dalis)).
18. Pagal CK 6.228⁸ straipsnio 8 dalį (iki 2014 m. birželio 13 d. galiojusio CK 6.188 straipsnio 6 dalį), kai teismas sutarties sąlygą (sąlygas) pripažįsta nesąžininga (nesąžiningomis), ši sąlyga (šios sąlygos) negalioja nuo sutarties sudarymo, o likusios sutarties sąlygos šalims lieka privalomos, jeigu toliau vykdyti sutartį galima panaikinus nesąžiningas sąlygas. Teismas nesąžiningą sąlygą gali naikinti tik tuo atveju, jei sutartis, panaikinus sąlygą, liktų galioti, nepraradusi prasmės. Jei nacionalinis teismas, atlikęs vertinimą, padaro išvadą, kad panaikinti sąlygos, nepakeičiant jos kita, negalima, iš esmės jis turi pripažinti negaliojančia visą sutartį ir taikyti restituciją. Tačiau teismas, prieš sprenddamas dėl visos sutarties pripažinimo negaliojančia, turi įvertinti, ar toks pripažinimas negaliojančia nesukels pernelyg neigiamas pasekmes vartotojui. Esant teigiamam atsakymui į šį klausimą, teismas turi atsižvelgti į vartotojo nuomonę ir, jam nepageidaujant tokių pasekmių, spręsti dėl galimybės pakeisti nesąžiningą sąlygą dispozityviaja vidaus teisės nuostata arba atitinkamu šalių bendru sutarimu taikoma nuostata.
19. Teismų nustatyta aplinkybė, kad ieškovai buvo informuoti atsakovo apie Šveicarijos frankų valiutos kurso pasikeitimo riziką ir kad nėra pagrindo konstatuoti atsakovo apgaule iškovų atžvilgiu atskleidžiant šią riziką, savaime nereikšmia, kad atsakovas tinkamai atliko jam įstatymo nustatytas pareigas vartotojui perduoti visą informaciją, kuri gali turėti įtakos ieškovų įsipareigojimų apimčiai ir leistų įvertinti, be kita ko, visą kredito kainą. Byloje būtina tirti ir vertinti, ar ginčo kreditavimo sutarčių (susitarimų) sudarymo metu atsakovui, kaip profesionaliam finansų rinkos dalyviui, buvo žinoma ir (ar) galėjo būti žinoma, jog Šveicarijos frankų valiuta gali taip smarkiai pabrangti euro atžvilgiu, kaip įvyko nagrinėjamos bylos atveju. Šių aplinkybių įrodinėjimo našta tenka atsakovui.
20. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal ieškovų apeliacinį skundą, 2021 m. rugsėjo 2 d.

sprendimu paliko nepakeistą Vilniaus apygardos teismo 2018 m. lapkričio 20 d. sprendimo dalį dėl ieškovo reikalavimo įpareigoti banką perskaiciuoti įmokas atsižvelgiant į neigiamas palūkanas, kitą sprendimo dalį panaikino ir priėmė naują sprendimą ieškovo ieškinį tenkinti iš dalies – modifikavo ieškovo ir atsakovo sudarytas sutartis, t. y. pakeitė nuo jų sudarymo dienos valiutą iš Šveicarijos frankų į eurus paskolos išdavimo dienos kursu, o bazinę palūkanų normą pakeitė iš LIBOR CHF į EURIBOR.

21. Teisėjų kolegija konstatavo, kad neigiamų palūkanų atsiradimo teorinė galimybė sutarčių sudarymo metu galėjo būti numatyta, kadangi toks reiškinys istoriškai buvo žinomas, be to, buvo analizuojamas ekonomikos mokslo doktrinoje, tačiau neįrodyta, kad tokią galimybę sutarčių sudarymo metu buvo galima analizuoti ne tik teoriniu lygmeniu (istoriniu aspektu), bet ir kaip realiai tikėtina, netrukus įvyksiantį reiškinį. Teisėjų kolegijos vertinimu, tam tikro reiškinio teorinė galimybė turi ne tik egzistuoti, bet ir būti pakankamai reali bei tikėtina, kad būtų galima konstatuoti sutarties šalis turėjus valią susitarti dėl tokių reiškinų pasekmių.
22. Teisėjų kolegija nurodė, kad sprendžiant dėl konkrečių šalių teisių ir pareigų, esminis dėmesys turėtų būti skiriamas sutarties dalyko analizei bei konkrečioms sutartyje įvardytoms šalių teisėms ir pareigoms, tačiau šiose nuostatose nėra nurodyta, kad tuo atveju, kai kintamoji palūkanų dalis tampa didesnė už maržą (bendra suma – neigiamas skaičius), bankas turi pareigą šia suma mažinti ir pačią kredito įmoką. Teisėjų kolegijos vertinimu, taikant lingvistinį-sisteminį sutarties aiškinimo metodą, sutarties tekstas negali būti aiškinamas taip, kad būtų išvengta šalies laisva valia prisiimtų pareigų vykdymo, tačiau sutarties teksto aiškinimas taip pat negali lemti rezultato, kai, pakankamai aiškiai nesusitarus dėl tam tikros pareigos egzistavimo, ši vėliau atsiranda vien tik aiškinamosios sutartyje įtvirtintos sąvokos pagrindu. Teisėjų kolegija, įvertinusi nurodytas aplinkybes, nusprendė, kad ieškovo ir atsakovo sudarytose sutartyse nėra aiškaus susitarimo, jog tuo atveju, kai maržos ir kintamųjų palūkanų suma yra neigiamas skaičius, šia dalimi yra mažinamos kredito gavėjų mokamos kredito įmokos, kitaip tariant, kredito davėjas moka kredito gavėjams neigiamą kintamosios palūkanų dalies ir maržos sumą.
23. Teisėjų kolegija skaidrumo aspektu, atsižvelgdama į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimus, vertino pagrindinės vartojimo sutarčių sąlygos sąžiningumą: 1) ar pagal ESTT praktikoje pateiktus kriterijus, pagrindinė sutarties sąlyga sutarčių sudarymo metu buvo aiški ir suprantama vartotojams; 2) banko galimybės sutarčių sudarymo metu numatyti tokį smarkų Šveicarijos franko pabrangimą euro atžvilgiu.
24. Vertindama byloje esantį „Nordea“ banko lankstinuką apie paskolas Šveicarijos franko valiuta, kuris buvo pateiktas vartotojams prieš sudarant ginčo sutartis, teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad Šveicarijos franko ir lito valiutų kurso pokyčių nuo 2003 m. iki 2008 m. grafikas iš esmės nerodo žymaus Šveicarijos franko valiutos kurso svyravimo, kreivė yra labiau horizontali, o vizualiai atspindėtas kurso svyravimas – minimalus. Lankstinuke pateiktas Šveicarijos franko ir lito kurso svyravimas ženkliai skiriasi nuo Lietuvos banko to paties laikotarpio tiems patiems duomenims atvaizduoti skirtą grafiko dėl „Nordea“ banko pasirinkto ženklinio stambesnio grafiko vaizdavimo mastelio. Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba taip pat nurodė, kad banko reklamoje naudotas CHF ir lito kurso kitimo grafikas nebuvo pakankamai vaizdus ir informatyvus, o iš pateiktos informacijos vartotojas negalėjo įvertinti nei prisiimamos rizikos masto, nei galimo jos poveikio finansinio įsipareigojimo vykdymui. Kitos informacijos, kurią bankas būtų suteikęs vartotojams dėl ginčo sutarčių pagrindinės sąlygos galimų pasekmių, byloje nepateikta.
25. Teisėjų kolegija nustatė, kad į bylą pateiktoje ištraukoje su vertimu į lietuvių kalbą iš 2007 m. Europos ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos leidinio, skirto Šveicarijos ekonominei padėčiai aptarti, buvo rekomenduojama finansų institucijoms ruošti galimam staigiam Šveicarijos franko vertės padidėjimui, į bylą pateiktoje „Nordea“ grupės parengtoje valiutų kursų apžvalgoje ir prognozoje 2007-2008 m. buvo prognozuojamas Šveicarijos franko brangimas euro atžvilgiu.
26. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į byloje esančius duomenis, taip pat į ESTT praktikoje suformuluotus vartojimo sutarties sąlygos skaidrumo reikalavimo kriterijus, nusprendė, kad pagrindinės ginčo sutarčių sąlygos vartotojams nebuvo išreikštos pakankamai aiškiai ir suprantamai, t. y. vartotojai iš pateiktos apibendrinto pobūdžio informacijos negalėjo spręsti dėl jiems tenkančių konkrečių ekonominių padarinių bei bendros kredito kainos pagrindinės sutarties sąlygos, taip pat negalėjo įvertinti, kaip ir kokių mastu priklausomai nuo valiutos kurso svyravimo gali keistis jų mokamos kredito įmokos. Bankas, siekdamas įgyvendinti informavimo pareigą, negali vartotojams pateikti tik apibendrinto pobūdžio teiginio apie valiutų kursų svyravimo riziką, tai iš esmės yra savaime žinoma daugeliui žmonių, konkrečiais pavyzdžiais nepaaiškinęs, kokias konkrečias pasekmes (įmokų pasikeitimus) valiutos kurso svyravimas gali sukelti.
27. Teisėjų kolegijos vertinimu, siekiant, kad tokios pagrindinės sutarčių sąlygos būtų aiškos ir suprantamos vartotojams, yra būtina pateikti artimiausias valiutos kurso svyravimo prognozes ir paaiškinti, kokių poveikių konkretus prognozuojamas valiutos kurso kitimas turėtų konkrečioms vartotojų mokamoms kredito įmokoms. Aiškinant dėl pagrindinės sutarties sąlygos pasekmių leidžia pasiekti finansų įstaigų sumodeliuoti galimi palankūs ir nepalankūs vartotojams valiutos kurso svyravimo scenarijai, pavyzdžiui, pateikiant informaciją vartotojams, kaip keistųsi būsimos konkrečios vartotojo kredito įmokos valiutai tam tikru mastu atpigus, taip pat – kokios konkrečios įmokos susidarytų susiklosčius vartotojui nepalankiam scenarijui, t. y. užsienio valiutai smarkiai pabrangus. Byloje nepateikta duomenų, kad bankas pateikė tokią informaciją, kuri leistų numatyti ir suprasti konkrečias galimas valiutos kurso svyravimo, kurį bankas pagal byloje esančius įrodymus galėjo ir turėjo numatyti, pasekmes ir šio reiškinio įtaką vartotojų mokamų kredito įmokų dydžiui bei bendrai paskolos kainai.
28. Teisėjų kolegija konstatavo, kad net jei bankas ir negalėjo numatyti būsimos pabrangimo masto bei apie tokį nepalankų scenarijų informuoti vartotojų, bankas, laikydamasis skaidrumo reikalavimo, turėjo suteikti informaciją apie tikėtinas valiutų svyravimo prognozes, kurios jam turėjo būti žinomos iš 2007 m. Europos ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos leidinio, skirto Šveicarijos ekonominei padėčiai aptarti, taip pat ir iš „Nordea“ grupės valiutų kursų apžvalgos bei prognozės 2007-2008 m., tačiau bankas tokios informacijos vartotojams nepateikė. Taigi bankas nesuteikė vartotojams konkrečios informacijos ne tik apie tokį staigų ir didelį, kaip atsitiko nagrinėjamos bylos atveju, Šveicarijos franko galimą pabrangimą, bet neišaiškino ir apie galimus menkesnius Šveicarijos franko valiutos kurso svyravimus ir to pasekmes vartotojams, todėl vien jau šiuo aspektu pagrindinės sutarčių sąlygos negali būti pripažįstamos kaip aiškos ir suprantamos vidutiniam vartotojui. Be to, ieškovo pateikti moksliniai straipsniai pagrindžia, kad Šveicarijos frankas smarkiai brangsta finansinių neramumų laikotarpiu, krizių atvejais, todėl bankas, kaip finansų rinkos profesionalas, gali įvertinti istorines valiutos kurso svyravimo tendencijas ir modeliuoti ateities scenarijus.
29. Teisėjų kolegijos vertinimu, neskaidrios pagrindinės ginčo sutarčių sąlygos sukūrė šalių teisių ir pareigų neatitiktį vartotojų nenaudai. Byloje neginčijama aplinkybė, jog Šveicarijos franko ir euro kursas nuo 2008 m. kovo 3 d. iki 2017 m. kovo 3 d. pakilo nuo 0,6334 iki 0,9368, t. y. padidėjo 47 proc., o tai reiškia, kad tiek pat, skaičiuojant eurai, padidėjo vartotojų pagrindinė skola ir nuo jos skaičiuojamos palūkanos.
30. Nors ESTT formuoja praktiką, jog nesąžiningą sutarties sąlygą galima keisti tik dispozityvia nacionalinės teisės norma arba šalių sutarimu pasiekta nauja sutarties sąlyga, tačiau, teisėjų kolegijos vertinimu, nesąžiningos sutarties sąlygos pakeitimas pagal ieškovo reikalavimą nesukliudys pasiekti 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos Direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (toliau – Direktyva 93/13/EEB) siekiamų tikslų.
31. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad, apeliacinės instancijos teismui pasiūlius ieškovams pateikti nuomonę dėl galimo restitucijos taikymo byloje, šalims pateikti variantus, kaip ginčo sutarčių keitimui atveju, turėtų būti keičiamos pagrindinės sutarties nuostatos, ieškovai nurodė prašantys teismo ginčo sutarčių pagrindines sąlygas pakeisti jų siūlomu ieškinyje nurodytu būdu – pakeisti kreditavimo sutarčių valiutą į eurus kredito išdavimo dieną buvusiu Šveicarijos franko ir euro kursu, o bazinę palūkanų normą pakeisti iš LIBOR CHF į EURIBOR, pateikė skaičiavimus dėl kiekvieno iš jų kredito sumos eurais kredito išdavimo dieną. Atsakovas alternatyvių siūlymų neteikė, neginčijo ieškovo pateiktų skaičiavimų.
32. Atsižvelgdama į tai bei vadovaudamasi teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principais, teisėjų kolegija nusprendė tenkinti ieškovo reikalavimą pakeisti kreditavimo sutartis. Atsižvelgdama į konkrečias kiekvienos sutarties sąlygas nuo sutarčių sudarymo momento pakeitė kreditavimo sutarčių ir jų papildomų susitarimų, kuriais padidintos kredito sumos ir (arba) negrąžintos kredito sumos konvertuotos iš eurų / litų į Šveicarijos frankus, sąlygas – pagal kredito išdavimo dieną buvusį euro ir Šveicarijos franko kursą pakeitė kredito valiutą, kredito sumas,

negrąžinto kredito sumas į eurus, fiksuotą palūkanų normą į eurus, bazinę palūkanų normą iš LIBOR CHF į EURIBOR.

33. Pakeitusi nesąžiningas pagrindines sutarčių sąlygas nuo sutarčių sudarymo dienos, teisėjų kolegija įpareigojo atsakovą perskaičiuoti ieškovų atliktas įmokas Šveicarijos frankais įmokos mokėjimo dieną buvusiu Šveicarijos franko ir euro kursu ir nustatyti ieškovų kredito likutį.

III. Kasacinių skundų ir atsiliepimų į juos teisiniai argumentai

34. Kasaciniu skundu atsakovas prašo kreiptis į Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo priėmimo; panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. rugsėjo 2 d. sprendimo dalį, kuria patenkinti ieškovų reikalavimai, ir išspręsti klausimą iš esmės – ieškovų ieškinį atmesti visa apimtimi; priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:

34.1. Kasacinis teismas turėtų kreiptis į Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo šiais klausimais:

34.1.1. Ar Direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalies nuostatų prasme, yra laikoma, kad dėl kreditavimo sutarties sąlygos dėl kredito suteikimo užsienio valiuta nebuvo atskirai derėtasi, kai kreditavimo sutartyje yra nurodytas, pirma, valiutų, kuriomis gali būti suteikiamas kreditas, sąrašas, o šiame sąrašo yra atskirai pažymėtas vartotojo pasirinkimas imti kreditą užsienio valiuta, ir, antra, vartotojo patvirtinimas, kad vartotojas buvo informuotas apie galimą riziką dėl valiutos kursų svyravimų, suprantą, kad už šią riziką kreditą suteikianti kredito įstaiga nėra atsakinga ir kad vartotojas ateityje nereikš dėl to jokių pretenzijų šiai kredito įstaigai?

34.1.2. Ar Direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalies nuostatų prasme, yra laikoma, kad dėl kreditavimo sutarties sąlygos dėl kredito suteikimo užsienio valiuta nebuvo atskirai derėtasi, kai kreditavimo sutartis dėl kredito ėmimo užsienio valiuta yra sudaryta vartotojo iniciatyva šiam vartotojui refinansuojant ankstesnį kreditą kita nei užsienio valiuta kredito valiuta ir kai kreditavimo sutartyje dėl ankstesnio kredito refinansavimo yra nurodyta, pirma, valiutų, kuriomis gali būti suteikiamas kreditas, sąrašas, o šiame sąrašo yra atskirai pažymėtas vartotojo pasirinkimas imti kreditą užsienio valiuta, ir, antra, vartotojo patvirtinimas, kad vartotojas buvo informuotas apie galimą riziką dėl valiutos kursų svyravimų, suprantą, kad už šią riziką kreditą suteikianti kredito įstaiga nėra atsakinga ir kad vartotojas ateityje nereikš dėl to jokių pretenzijų šiai kredito įstaigai?

34.1.3. Ar Direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalies nuostatų prasme, yra laikoma, kad dėl kreditavimo sutarties sąlygos dėl kredito suteikimo užsienio valiuta nebuvo atskirai derėtasi, kai vartotojo iniciatyva buvo sudarytas kreditavimo sutarties pakeitimas pakeičiant kredito valiutą į užsienio valiutą ir kai kreditavimo sutartyje yra nurodytas, pirma, valiutų, kuriomis gali būti suteikiamas kreditas, sąrašas, o šiame sąrašo yra atskirai pažymėtas vartotojo pasirinkimas imti kreditą užsienio valiuta, ir, antra, vartotojo patvirtinimas, kad vartotojas buvo informuotas apie galimą riziką dėl valiutos kursų svyravimų, suprantą, kad už šią riziką kreditą suteikianti kredito įstaiga nėra atsakinga, ir kad vartotojas ateityje nereikš dėl to jokių pretenzijų šiai kredito įstaigai?

34.2. Apeliacinės instancijos teismas padarė šurkštų Direktyvos 93/13/EEB 1 straipsnio 2 dalies pažeidimą, nes nesąžiningomis pripažino kreditavimo sutarčių sąlygas, kurios atspindi CK nuostatas ir nepatenka į Direktyvos 93/13/EEB taikymo sritį. Ginčo kreditavimo sutarčių sąlygos, kuriomis sutarta, kad kreditas yra suteikiamas Lietuvos Respublikoje teisėtai atsiskaitymo valiuta, t. y. Šveicarijos frankais, ir kad kreditas turi būti grąžinamas būtent šia valiuta, atspindi CK 6.36 straipsnio 1 dalies ir 6.881 straipsnio 1 dalies nuostatas, kurios įtvirtina privalomą pareigą kreditavimo sutarties šalims joje įtvirtinti valiutą, kuria yra suteikiamas kreditas, ir įpareigoja kredito gavėją grąžinti gautą kreditą ta valiuta, kuria kreditas buvo suteiktas, jeigu kreditavimo sutartyje nėra sutarta kitaip. ESTT praktikoje taip pat nurodoma, kad Direktyvos 93/13/EEB 1 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama taip, kad sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, tačiau kuri atspindi nuostatą, pagal nacionalinę teisę taikomą susitariančiosioms šalims, jeigu nebuvo susitarta kitaip, nepatenka į šios direktyvos taikymo sritį (ESTT 2020 m. liepos 9 d. sprendimas *NG ir OH prieš SCBanca Transilvania SA*, C-81/19, 37 punktas).

34.3. Teismas nesilaikė Direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalyje ir CK 6.188 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos pareigos nustatyti individualų ginčo sutarčių sąlygų įvertinimą, t. y. nenagrinėjo, ar ginčo kreditavimo sutarčių sąlygos dėl kredito suteikimo Šveicarijos frankais buvo individualiai aptartos su ieškovais. Atsižvelgiant į ESTT praktiką, aiškinat Direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalį, 4 straipsnio 2 dalį ir dvilyktą konstatuojamąją dalį, kasacinio teismo praktiką, aiškinant iki 2014 m. birželio 13 d. galiojusį CK 6.188 straipsnį ir šiuo metu galiojantį CK 6.228⁸ straipsnį, vartojimo sutarčių sąlygos gali būti pripažintos nesąžiningomis tik tuo atveju, jeigu jos nebuvo individualiai aptartos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-222-403/2020; ESTT 2017 m. rugsėjo 20 d. sprendimas *Andriuciu ir kt. prieš Banca Romaneasca SA*, C-186/16).

34.4. Teismas, pripažinęs ginčo kreditavimo sutarčių nuostatas nesąžiningomis, nors sąlygos buvo individualiai aptartos su kiekvienu iš ieškovų, t. y. ieškovai galėjo daryti įtaką tokių sąlygų turiniui, pažeidė Direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalies ir CK 6.188 straipsnio 2 ir 4 dalies nuostatas. Priešingai nei nustatė teismas, pagal kreditavimo sutarčių sąlygas, ieškovai turėjo teisę keisti kreditavimo sutarčių sąlygas ir dėl jų derėtis, nes galėjo pasirinkti, kad kreditas būtų išduotas kita valiuta, t. y. litais, eurai arba JAV doleriais ir pasirinkti atitinkamai taikomą palūkanų normą. Ieškovai keisti kreditavimo sutarčių sąlygas, t. y. pasirinkti kitą valiutą nei Šveicarijos frankas, nenorėjo patys, nes kreditas Šveicarijos frankų valiuta ginčo kreditavimo sutarčių sudarymo metu ieškovams buvo palankesnis. Ginčo kreditavimo sutarčių pakeitimuose nurodytos nuostatos taip pat patvirtina, kad pakeitimai dėl kredito valiutos keitimui iš litų ar eurų į Šveicarijos frankus buvo sudaryti pačių ieškovų iniciatyva. Analogiškai vertintini ir ieškovai, kurie refinansavo iš kitų bankų paimtus kreditus, nes, turėdami pasiėmę kituose bankuose kreditus kita valiuta, derybas dėl refinansavo inicijavo patys, tikslingai to siekdami bei norėdami.

34.5. Teismas nepaisė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje suformuotų nurodymų ir išaiškinimų dėl bylos nagrinėjimo dalyko ir byloje vertintinų aplinkybių, todėl pažeidė Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 362 straipsnio 2 dalies nuostatas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įpareigojo teismą, bylos dalį nagrinėjant iš naujo, vertinti aplinkybes dėl atsakovo žinojimo ir (ar) galėjimo žinoti dėl Šveicarijos frankų valiutos galimo smarkaus pabrangimo euro atžvilgiu. Tokiu būdu kasacinis teismas aiškiai apibrėžė bylos nagrinėjimo dalyką ir byloje nustatytinas bei vertintinas aplinkybes. Teismas nepaneigė atsakovo pateiktų Vilniaus universiteto ir Kauno technologijos universiteto mokslininkų mokslinių išvadų pagrįstumo ir iš esmės sutiko, kad atsakovas negalėjo numatyti tokio didelio įvykusio Šveicarijos franko valiutos pabrangimo. Tačiau teismas, nepaisydamas šios aplinkybės, vis tiek pripažino, jog atsakovas neatskleidė ieškovams būtinos informacijos. Teismas vertino, kad atsakovas pažeidė savo pareigas, nes: 1) neišaiškino net apie galimą neženklų 3,9 proc. Šveicarijos franko valiutos pabrangimą, todėl ieškovai apskritai negalėjo įvertinti valiutos svyravimo pasekmių; 2) nesudarė prognozių modelių, paremtų galimu neženklų 3,9 proc. Šveicarijos franko valiutos pabrangimu, ir nepateikė jų ieškovams. Taigi, teismas vertino aplinkybes, kurias kasacinis teismas buvo įvertinęs kaip nesudarancias pagrindo pripažinti ginčo kreditavimo sutarčių sąlygas nesąžiningomis. Be to, bylos įrodymai (kreditavimo sutarčių sąlygos, atsakovo su triplikų pateiktas apskaičiavimų teorinis modelis, banko reklaminė medžiaga) patvirtina kad papildomų aplinkybių apie galimą nežymų Šveicarijos franko kilimą atskleidimas nebūtų pakeitęs ieškovų, kaip vidutinio ir pratingo vartotojo reikalavimą atitinkančių asmenų, sprendimo, nes bet koku atveju kreditas Šveicarijos franko valiuta yra palankesnis nei lito ar euro valiuta. Tai, kad ieškovai ilgą laiką, t. y. 7 metus iki pat 2015 m., toleravo Šveicarijos franko valiutos kurso svyravimo aplinkybę, parodo, jog ieškovai nežymų Šveicarijos franko valiutos kurso svyravimus ir su tuo susijusius įmokų padidėjimus faktiškai nelaikė ekonominiais padariniais, kurių jie nesitikėjo ir negalėjo numatyti sudarydami ginčo kreditavimo sutartis.

- 34.6. Teismas neturėjo teisės pakeisti ginčo kreditavimo sutarčių sąlygų, nes: 1) Lietuvos Respublikoje neegzistuoja dispozityvi teisės norma, kuri galėjo būti taikyta vietoje panaikintų sąlygų; 2) tokių sąlygų keitimas, remiantis bendraisiais teisės (teisingumo, sąžiningumo ir protingumo) principais, yra draudžiamas Direktyvos 93/13/EEB 6 straipsnio 1 dalies nuostatomis. ESTT yra nurodęs, kad Direktyvos 93/13/EEB 6 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama kaip leidžianti pripažinti negaliojančią vartojimo sutarties sąlygą pakeisti tik arba dispozityviaja nacionalinės teisės norma, arba tik bendru tokios sutarties šalių susitarimu nustatyta norma (ESTT 2014 m. balandžio 30 d. sprendimas byloje *Kásler ir Káslerné Rábai*, C-26/13, 85 punktas; 2019 m. kovo 26 d. sprendimas byloje *Abanca Corporación Bancaria ir Bankia*, C-179/17, 64 punktas). Be to, teismas ne tik neteisėtai pakeitė ginčo sutarčių nuostatas, bet ir neįvykdė ESTT suformuotų įpareigojimų dėl bylos šalių informavimo. Teismas privalėjo: 1) informuoti ginčo šalis apie tai, kad teismas ketina pripažinti ginčo kreditavimo sutarčių sąlygas kaip nesąžiningas ir šiuo pagrindu jas panaikinti; ir 2) sudaryti sąlygas šalims pateikti poziciją ar jos sutinka, kad tokios sąlygos būtų panaikintos jų nepakeičiant dispozityviaja teisės norma, kadangi tokios nėra.
35. Ieškovai R. A., A. B., Š. G., D. J. ir N. J., Ž. J. ir R. J., V. K., A. K. ir S. G.-K., T. P., L. L. ir Ž. L., K. P., R. R. ir S. R., V. S., R. V., M. V. ir R. V., G. Z. ir G. K. atsiliepimu į atsakovo kasacinį skundą prašo skundą atmesti ir palikti nepakeistą Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. rugsėjo 2 d. sprendimo dalį dėl sutarčių sąlygų modifikavimo ir įpareigojimo atsakovui perskaiciuoti visas įmokas, priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:
- 35.1. Atsakovo prašymas kreiptis į ESTT dėlprejudicinio sprendimo nepagrįstas. Atsakovo keliamais klausimais ESTT yra pasisakęs, pvz., 2018 m. rugsėjo 20 d. sprendime *OTP Bank ir OTPFactoring*, C-51/17, kuriame išaiškino, kad sutarties sąlyga, kuri susijusi su valiutos rizika, yra priskirtina direktyvos taikymo sričiai; be to, sąlygą dėl valiutos keitimo rizikos vartotojas turi ne tik suprasti formalioju ir gramatiniu požiūriu, bet ir suvokti jos konkretų turinį, kad vidutinis vartotojas, t. y. pakankamai informuotas ir protingai pastabus bei nuovokus vartotojas, galėtų žinoti ne tik apie nacionalinės valiutos nuvertėjimo valiutos, kuria buvo išduota paskola, atžvilgiu galimybę, bet ir įvertinti potencialiai dideles tokios sąlygos ekonomines pasekmes jo finansiniams įsipareigojimams.
- 35.2. Teismas laikėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimų dėl ginčo sutarčių sąlygų vertinimo ir įvertino ginčo sutarčių sąlygas sąžiningumo aspektu, pripažindamas jas nesąžiningomis, nustatęs, kad bankas neatskleidė visos turėtos informacijos vartotojams (ieškovams), todėl ieškovai negalėjo įvertinti sudaromų sandorių pasekmių. Bylos medžiaga paneigia atsakovo teiginius, kad ieškovai buvo supažindinti su galima rizika dėl valiutos svyravimų. Vienintelė informacija, kurią klientai gavo iš banko, – reklaminiai banko teiginiai (apie paskolos saugumą ir tinkamumą nenorintiems rizikuoti), kurie neatitiko tiesos kriterijaus.
- 35.3. Atsakovas nepagrįstai nurodo, kad teismas neturėjo teisės pakeisti ginčo kreditavimo sutarčių sąlygų. Atsakovas nepagrįstai remiasi ESTT išaiškinimais 2019 m. spalio 3 d. sprendime byloje *Dziubak prieš Raiffeisen Bank International AG*, C-260/18, kurioje ieškinio reikalavimas buvo sutartį pripažinti niekine, o šiuo atveju ieškovai prašo sutartį modifikuoti, paskolos valiutą pakeičiant iš Šveicarijos frankų į eurus, o bazinę palūkanų normą – iš LIBOR CHF į EURIBOR. Be to, akivaizdu, kad vien konstatavimas, jog ieškovo teisės yra pažeistos, nėra pakankamai ir tinkama satisfakcija.
- 35.4. Priešingai nei kasaciniame skunde nurodo atsakovas, pateikdamas klaidingus duomenis: 1) Šveicarijos franko kursas euro atžvilgiu kilo nuo pat ginčo sutarčių sudarymo, o ne tik 2015 m.; 2) kurso pasikeitimas pagal nurodytą atsakovo modelį būtų lėmęs paskolos likučio brangimą beveik 5000 Eur, todėl, priešingai nei teigia atsakovas, žinodamas tokius duomenis joks protingas vartotojas neimtų paskolos; 3) ieškovai iki 2016 m. nežinojo informacijos apie franko kurso kilimo prognozę, kurios atsakovas nebuvo atskleidęs, todėl neturėjo pagrindo reikšti pretenzijų dėl nesąžiningų banko veiksmų; 4) teismas pripažino, kad atsakovas pažeidė ieškovo teises nepateikdamas net konkrečiai turėtų prognozių apie menkesnius kurso svyravimus, atsakovas iškraipo teismo sprendimo turinį, teigdamas, jog teismas sutiko, kad atsakovas negalėjo numatyti tokio didelio įvykusio Šveicarijos franko valiutos pabrangimo; 5) atsakovas žinojo, galėjo prognozuoti ir numatyti kurso svyravimus, nes Šveicarijos franko kursas euro atžvilgiu kilo nuo pat ginčo sutarčių sudarymo metų (2008 m.) ir iki 2014 m. pabaigos ir pabrango 31 proc., tai, kad atsakovo lankstinuko (2003–2008 m. periodu) netinkamas mastelis vizualiai užmaskuoja kurso svyravimą nurodė ir Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba, ir teismas skundžiamame sprendime.
36. Kasaciniu skundu ieškovai R. A., A. B., Š. G., D. J. ir N. J., Ž. J. ir R. J., V. K., A. K. ir S. G.-K., T. P., L. L. ir Ž. L., K. P., R. R. ir S. R., V. S., R. V., M. V. ir R. V., G. Z. ir G. K. prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. rugsėjo 2 d. sprendimo dalį ir Vilniaus apygardos teismo 2018 m. lapkričio 20 d. sprendimo dalį, kuriomis atmetas ieškovo reikalavimas dėl įmokų skaičiavimo, ir dėl šios dalies priimti naują sprendimą – patenkinti ieškinio reikalavimą pripažinti, kad atsakovas pažeidžia su ieškovais sudarytas sutartis, netinkamai skaičiuodamas įmokas (neskaiciuodamas neigiamų palūkanų), ir įpareigoti banką perskaiciuoti buvusias įmokas bei ateityje skaičiuoti įmokas pagal sutarties sąlygas, t. y. atsižvelgti į neigiamas palūkanas; priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
- 36.1. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įpareigojo išsiaiškinti, ar šalys sutarčių, papildomų susitarimų sudarymo metu galėjo nustatyti neigiamų palūkanų egzistavimo finansų rinkose galimybę. Nors teismas konstatavo, kad galimybė numatyti neigiamas Šveicarijos frankų palūkanas buvo, tačiau teismas papildomai ėmėsi vertinti ir pasisakė dėl tokios galimybės realizavimosi tikimybės. Taigi teismas nesivadovavo kasacinio teismo išaiškinimais, be to, pažeidė CPK 185 straipsnį, 270 straipsnio 4 dalies 2, 3 punktus, nemotyvavo, kodėl nesivadovavo ieškovo pateiktu moksliniu straipsniu, kuriame nurodoma, kad Šveicarijos frankams istoriškai buvo taikytos neigiamos palūkanos.
- 36.2. Kreditavimo sutarys, kuriose yra atsakovo pasiūlytos sąlygos dėl palūkanų ir mėnesinės įmokos skaičiavimo, akivaizdžiai yra rizikos sutartys. Abi šalys sudarytose sutartyse prisiėmė riziką, kad Šveicarijos frankų palūkanos gali mažėti ir net tapti neigiamos. Tik esant konkrečiai sutarties nuostatai, kad, bazinei palūkanų normai tapus neigiamai, jos dydis, skaičiuojant palūkanas, prilyginamas nuliui, galima konstatuoti, jog šalys konkrečiai susitarė, kad bazinei palūkanų normai tapus neigiamai, palūkanų ir įmokų mokėjimo skaičiavimas yra kitoks, lyginant su tuo, kai bazinė palūkanų norma yra teigiama. Aiškinant priešingai reikštų, kad pažeidžiamas šalių lygiateisiškumas, pagerinama banko padėtis.
- 36.3. Teismo vertinimas, kad neva šalys turėjo atskirai konkrečiai aptarti, kaip turėtų būti skaičiuojamos įmokos, palūkanoms tapus neigiamoms, prieštarauja CK 6.872 straipsnio nuostatai, kuria remiantis, jeigu šalys nėra susitarusios dėl palūkanų dydžio, o tuo metu vidutinė palūkanų norma būtų neigiama, šalims būtų taikoma neigiama palūkanų norma.
37. Atsakovas atsiliepimu į ieškovo kasacinį skundą prašo skundą atmesti, priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:
- 37.1. Priešingai nei teigia ieškovai, teismas vadovavosi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutartyje pateiktais išaiškinimais ir: 1) vertino, ar ginčo kreditavimo sutartyse yra aiškiai įtvirtintos nuostatos, įpareigojančios banką (kredito davėją) mokėti palūkanas ieškovams (kredito gavėjams), ir pagrįstai nustatė, kad tokių nuostatų kreditavimo sutartyse nėra; 2) vertino ir tinkamai nustatė, kad ginčo kreditavimo sutarčių sudarymo metu šalys neaptarė tokios situacijos, kokia susidarė nagrinėjamoje byloje, ir kad šalys sutarčių bei papildomų susitarimų sudarymo metu negalėjo nustatyti neigiamų palūkanų egzistavimo finansų rinkose galimybės.
- 37.2. Ieškovai neginčija teismo motyvų, kad šalys ginčo kreditavimo sutartyse aiškiai ir nedviprasmiškai nesusitarė dėl banko (kredito davėjo) pareigos mokėti palūkanas ieškovams (kredito gavėjams), kurie yra esminiai ir patvirtina ieškinio nepagrįstumą. Ginčo kreditavimo

sutarčių sąlygos ir turinys parodo: 1) kad būtent ieškovams buvo priskirta pareiga grąžinti visą paimtą kreditą ir mokėti už jį palūkanas; taip pat buvo aiškiai įtvirtintas šalių susitarimas, jog ieškovų atliekamas palūkanų mokėjimas laikytinas atlygiu bankui už suteiktą galimybę naudotis banko suteiktu kreditu; 2) esminį susitarimų principą, kad banko ieškovams faktiškai suteiktas kreditas yra visuomet visa apimtimi grąžintina pinigų suma, neįtvirtinant jokių išimčių. Naujausioje kasacinio teismo praktikoje taip pat išaiškinta, kad kredito davėjo pareiga mokėti palūkanas kredito gavėjui (mažinti grąžintiną kredito dalį neigiamų palūkanų dalimi) gali atsirasti tik tuo atveju, jei šalys konkrečioje sutartyje dėl tokios kredito davėjo pareigos aiškiai ir nedviprasmiškai susitarė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-200-823/2021).

37.3. Ieškovai nepagrįstai kreditavimo sutartis priskiria rizikos sutartims. Ginčijamoje sutartyse aiškiai atsispindėjo šalių susitarimas dėl sutarties atlygintinumo bei palūkanų mokėjimo tvarkos. Vien tai, kad kreditavimo sutartyse atlyginimas nustatytas nurodant kintamąjį palūkanų dydį bei jų mokėjimo terminą, savaime nepaneigia nei sutarties atlygintinumo fakto, nei to, kad šalys buvo susitarusios dėl konkretaus atlyginimo dydžio.

37.4. Ieškovai, neatsižvelgdami į bylos faktinę situaciją, ydingai aiškina CK 6.872 straipsnį, teigdami, kad šio straipsnio nuostatos įtvirtina galimybę taikyti neigiamas palūkanas ar tarpbankines palūkanas. CK 6.872 straipsnio nuostatų esmė – vidutinės rinkos palūkanų normos taikymas, kai šalys nėra susitarusios dėl konkretaus palūkanų dydžio.

IV. Kreipimosi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ir šio teismo priimto prejudicinio sprendimo esmė, byloje dalyvaujančių asmenų rašytiniai paaiškinimai

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2022 m. rugpjūčio 25 d. daline nutartimi Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. rugsėjo 2 d. sprendimo dalis, kuriais ginčo kreditavimo sutarčių sąlygos pripažintos nesąžiningomis ir atmestas ieškovų ieškinio reikalavimas pripažinti, kad atsakovas pažeidžia ginčo sutartis, neskačiuodamas neigiamų palūkanų, ir įpareigoti atsakovą perskačiuoti buvusius įmokas ir ateityje skaičiuoti įmokas atsižvelgiant į neigiamas palūkanas, paliko nepakeistas.

39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2022 m. spalio 12 d. nutartimi kreipėsi į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą ir civilinės bylos dalies dėl skundžiamos apeliacinės instancijos teismo sprendimo dalies, kuria išspręstas ginčo kreditavimo sutarčių sąlygų pakeitimo klausimas, nagrinėjamą iki Teisingumo Teismo sprendimo gavimo sustabde.

40. Pagrįsdama kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo teisėjų kolegija nurodė, kad byloje nėra ginčo dėl to, kad be nesąžiningomis pripažintų sąlygų ginčo sutartys negali išlikti. Tačiau apeliacinės instancijos teismo sprendimo turinys nesudaro pagrindo teigti, kad teismas sprendė dėl sutarčių panaikinimo galimybės, sprendime nepateikiamas vertinimas, ar tai ieškovams (vartotojams) sukeltų ypač žalingų pasekmių. Nors sprendime tiesiogiai nenurodyta, labiausiai tikėtina, kad tokį apeliacinės instancijos teismo pasirinkimą nulėmė ieškovų (vartotojų) ieškiniai pareikšti reikalavimai (ieškovai prašė ne panaikinti ginčo sutartis, o tik jas pakeisti) ir CPK 265 straipsnio 2 dalyje nustatytas draudimas teismui peržengti byloje pareikštus reikalavimus bei CPK 320 straipsnio 2 dalyje nustatytas draudimas teismui peržengti apeliacinio skundo ribas.

41. Teisėjų kolegija Teisingumo Teismui pateikė šiuos klausimus:

41.1. Ar Direktyvos 93/13/EEB 6 straipsnio 1 dalį ir 7 straipsnio 1 dalį galima aiškinti taip, kad tais atvejais, kai vartotojas išreiškia valią išsaugoti sutartį pakeičiant nesąžiningą jos sąlygą, teismas, pripažinęs, kad sutartis negali toliau galioti po nesąžiningą pripažintos sąlygos panaikinimo, gali spręsti nesąžiningos sąlygos pakeitimo klausimą, prieš tai neįvertinęs visos sutarties panaikinimo galimybės?

41.2. Ar atsakymas į pirmąjį klausimą priklauso nuo to, ar nacionalinis teismas turi galimybę nesąžiningą sutarties sąlygą pakeisti dispozityviaja arba atitinkamos sutarties šalių bendru sutarimu taikoma vidaus teisės nuostata?

42. Teisingumo Teismas 2023 m. spalio 12 d. sprendime byloje *R. A. ir kt. prieš „Luminor Bank AS“, veikiantį per „Luminor Bank AS“ Lietuvos skyrių*, C-645/22, (toliau – Prejudicinis sprendimas) pateikė tokius išaiškinimus:

42.1. Tik tuo atveju, jei dėl visos sutarties panaikinimo vartotojui kiltų ypač žalingų pasekmių, dėl kurių jis, pavyzdžiui, atsidurtų teisiskai nesaugioje padėtyje, bet kurios nebūtų siejamos vien su piniginiu pobūdžiu, nacionalinis teismas turi išimtinę galimybę panaikinti nesąžiningą sąlygą pakeisti dispozityviaja nacionalinės teisės nuostata arba bendru atitinkamos sutarties šalių susitarimu taikoma nuostata (šiuo klausimu žr. 2023 m. sausio 12 d. sprendimo byloje *D. V. prieš M. A.* principas), C-395/21, 60–62 punktus).

42.2. Tuomet, kai nėra jokios dispozityviosios nacionalinės teisės nuostatos ar sutarties šalių susitarimu taikytinos nuostatos, kurią būtų galima taikyti vietoj atitinkamų nesąžiningų sąlygų, ir kai dėl sutarties panaikinimo vartotojui kiltų ypač žalingų pasekmių, nacionalinis teismas turi, atsižvelgdamas į savo vidaus teisę, imtis visų būtinų priemonių, kad apsaugotų vartotoją nuo tokių pasekmių ir taip atkurtų realią sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą (šiuo klausimu žr. 2020 m. lapkričio 25 d. sprendimo byloje *Banca B.*, C-269/19, 41 punktą). Priemonių, kurių nacionalinis teismas gali imtis pripažinęs nesąžiningą sutarties sąlygą, kurios panaikinimas lemtų sutarties, kurioje ji įtvirtinta, panaikinimą, sąrašas nėra baigtinis (šiuo klausimu žr. 2020 m. lapkričio 25 d. sprendimo *Banca B.*, C-269/19, 40 punktą), vis dėlto turint omenyje tai, kad nacionalinis teismas negali papildyti šios sutarties, pakeisdamas tos sąlygos turinį (2019 m. kovo 26 d. sprendimo *Abanca Corporación Bancaria ir Bankia*, C-70/17 ir C-179/17, 53 punktas, ir 2023 m. sausio 12 d. sprendimo *D. V. prieš M. A.*, C-395/21, 65 punktas).

42.3. Kai ieškovai pagrindinėje byloje ketina remtis Direktyvoje 93/13 nustatyta apsauga ir kai, atsižvelgiant į nacionalinę teisę, sutartys, dėl kurių kilo ginčas, negali toliau galioti panaikinus atitinkamas nesąžiningas sąlygas, nacionaliniam teismui tenka pareiga įvertinti šių sutarčių panaikinimo pasekmes, kurios nepriklauso nuo ieškovų pagrindinėje byloje išreikštos valios išsaugoti sutartis pakeičiant minėtas sąlygas. Tik tuomet, kai pasekmės yra tokios sunkios, kad gali būti laikomos „ypač žalingomis“ ieškovams pagrindinėje byloje, teismas, nesant dispozityviųjų nuostatų arba sutarčių, dėl kurių kilo ginčas, šalių bendru sutarimu taikomų nuostatų, turi imtis visų priemonių, būtinų tam, kad apsaugotų vartotoją nuo tokių pasekmių ir atkurtų realią šių šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, vis dėlto turėdamas omenyje tai, kad jis negali papildyti šių sutarčių pakeisdamas minėtų sąlygų turinį.

42.4. Direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 6 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip: pagal ją draudžiama nacionaliniam teismui tuo atveju, kai jis pripažįsta, kad sutartis negali toliau galioti panaikinus nesąžiningą sąlygą, o atitinkamas vartotojas išreiškia valią išsaugoti sutartį pakeičiant tokią sąlygą, spręsti dėl priemonių, kurių reikia imtis, kad būtų atkurta reali šios sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, prieš tai neįvertinus visos tos sutarties panaikinimo pasekmių, net jeigu jis turi galimybę minėtą sąlygą pakeisti dispozityviaja vidaus teisės nuostata arba šalių bendru sutarimu taikoma nuostata.

43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. lapkričio 9 d. nutartimi atnaujintas šios civilinės bylos dalies nagrinėjimas, pasiūlyta byloje dalyvaujantiems asmenims pateikti rašytinius paaiškinimus dėl Teisingumo Teismo Prejudicinio sprendimo

44. Ieškovai R. A., A. B., E. B., Š. G., D. J. ir N. J., Ž. J. ir R. J., V. K., A. K. ir S. G.-K., T. P., L. L. ir Ž. L., K. P., G. S., R. R. ir S. R., V. S., S. T., R. V., M. V. ir R. V., G. Z. bei G. K. Lietuvos Aukščiausiajam Teismui pateikė rašytinius paaiškinimus dėl Prejudicinio sprendimo,

kuriuose nurodo:

- 44.1. Vadovaujantis CK 6.228^a straipsnio 8 dalimi, ginčo sutartys yra pripažintinos negaliojančiomis nuo jų sudarymo (lot. *ab initio*). Restitucija turėtų susidėti iš trijų žingsnių: 1) bankas ieškovams turėtų grąžinti visas įmokas Šveicarijos frankais nuo 2008 metų iki teismo galutinio sprendimo įsiteisėjimo dienos; 2) ieškovų prievolė bankui turėtų tapti tokia, kokia ji buvo iki ginčo sandorio sudarymo (ir vykdymo pradėjimo) 2008 metais, ir prievolė turėtų būti išreikšta eurai – Šveicarijos frankų sumos ekvivalentas eurai tos dienos kursu, kai buvo pradėta vykdyti ginčo sutartis; 3) ieškovai banko grąžintus (pagal restituciją) Šveicarijos frankus grąžinimo dienos kursu konvertuotų į eurus ir juos sumokėtų bankui, sumažindami savo prievolės bankui dydį (eurai). Po grąžinimo likusią prievolės dalį (jeigu tokia būtų) ieškovai turėtų bankui grąžinti.
- 44.2. Vienintelė ypač žalinga pasekmė (daliai ieškovų) būtų ta, kad paskolos likutį (po į eurus konvertuotų Šveicarijos frankų sumokėjimo bankui arba įskaitymo) reikėtų grąžinti iš karto. Atsižvelgiant į tai, kad prievolės likučio dydis būtų daug mažesnis nei 2008 metais, atitinkamai paskolos dydis ir turto vertės santykis būtų daug palankesnis, ieškovai visiškai nesunkiai galėtų gauti paskolas kitose finansų institucijose ir grąžinti bankui prievolės likutį, jei bankas nebenorėtų turėti naujų prievolių santykių su ieškovais, tam prireiktų neilgo protingo laikotarpio, kuris, vertinant preliminarai, užtruktų nuo 3 iki 6 mėnesių. Todėl teismas turėtų nustatyti ieškovams 6 mėnesių terminą prievolės likučiu bankui grąžinti.
- 44.3. Jei ginčo sutartys būtų pripažintos negaliojančiomis nuo teismo sprendimo priėmimo dienos (lot. *ex nunc*) ir ieškovai būtų įpareigoti nedelsiant grąžinti paskolos likutį Šveicarijos frankais, tai sukeltų vartotojams ypač žalingas pasekmes, kurios yra labai nepalankios vartotojams. Situacija taptų blogesnė nei vykdant sutarties sąlygas, kurios yra pripažintos nesąžiningomis teismo sprendimu. Tokiu atveju sutartis būtų įvykdyta visa apimtini pagal nesąžiningas sutarčių sąlygas.
45. Atsakovas „Luminor Bank AS“, veikiantis per „Luminor bank AS“ Lietuvos skyrių Lietuvos Aukščiausiajam Teismui pateikė rašytinius paaiškinimus dėl Prejudicinio sprendimo, kuriuose nurodo:
- 45.1. Tęstinio pobūdžio santykiams sandorių pripažinimas negaliojančiais *ab initio* nėra galimas, todėl ginčo sutartys turi būti pripažintos negaliojančiomis *ex nunc*.
- 45.2. Net jei teismas pripažintų ginčo sutartis negaliojančiomis *ab initio*, restitucijos taikymo valiuta turi išlikti Šveicarijos frankai. Ieškovai privalėtų grąžinti atsakovui sumokėtas lėšas ta pačia valiuta, t. y. Šveicarijos frankais. Tą patį turėtų padaryti ir atsakovas ieškovų atžvilgiu, t. y. grąžinti jų įmokas, sumokėtas Šveicarijos frankais.
- 45.3. Būtų tikslinga spręsti dėl ieškovų sumokėtų palūkanų įmokų įskaitymo į bendrą paskolos sumą. Tokiu atveju būtų laikoma, kad ieškovų sumokėtos palūkanos ir paskolos grąžinimas kartu yra laikoma paskolos kūno grąžinimu. Atėmus šias sumas iš paskolos likučio, apsiskaičiuotų suma, kurią ieškovai turi grąžinti atsakovui kaip paskolos likutį. Atitinkamai tokiu atveju ieškovai būtų įpareigojami grąžinti tik negrąžintą paskolos sumą, o atsakovas negautų finansinės naudos dėl ieškovų faktinio naudojimosi paskolintais pinigais, kadangi sumokėtos paskolos palūkanos būtų pripažintos paskolos sumos grąžinimu.
- 45.4. Pritaikius ieškovų siūlomą restituciją, būtų sukurta situacija, iš esmės analogiška tai, kuri būtų palikus galioti skundžiamą sprendimą, t. y. tai *de facto* (faktiškai) ir *de jure* (teisiskai) būtų ginčo sutarčių modifikavimas keičiant ginčo sutarčių valiutą.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl kasaciniame teisme nagrinėjamos bylos ribų

46. Bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas apibrėžia CPK 353 straipsnis. Kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu. Kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių (CPK 353 straipsnio 1 dalis). Teismas turi teisę peržengti kasacinio skundo ribas, kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai. Apie ketinimą peržengti kasacinio skundo ribas teismas praneša dalyvaujantiems byloje asmenims (CPK 353 straipsnio 2 dalis).
47. Nagrinėjamu atveju ieškovai pareikštu ieškiniu kėlė du reikalavimus: 1) pripažinti, kad atsakovas pažeidžia su ieškovais sudarytas sutartis, netinkamai skaičiuodamas įmokas (neskaiciuodamas neigiamų palūkanų), ir įpareigoti atsakovą perskaiciuoti buvusias įmokas bei ateityje skaičiuoti įmokas atsižvelgiant į neigiamas palūkanas; 2) pakeisti ginčo sutartis nuo jų sudarymo dienos – valiutą iš Šveicarijos frankų (CHF) pakeisti į eurus (Eur) paskolos įdavimo dienos kursu, o bazinę palūkanų normą pakeisti iš LIBOR CHF į LIBOR Eur; visas įmokas (kiekvieną įmoką), kurias atliko ieškovai Šveicarijos frankų valiuta paskolai grąžinti (skolai ir palūkanoms mokėti), perskaiciuoti į eurus kiekvienos tokios įmokos mokėjimo dienos kursu.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2022 m. rugpjūčio 25 d. daline nutartimi Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. rugsėjo 2 d. sprendimo dalis, kuriais ginčo kreditavimo sutarčių sąlygos pripažintos nesąžiningomis ir atmestas ieškovų ieškinio reikalavimas pripažinti, kad atsakovas pažeidžia ginčo sutartis, neskaiciuodamas neigiamų palūkanų, ir įpareigoti atsakovą perskaiciuoti buvusias įmokas ir ateityje skaičiuoti įmokas atsižvelgiant į neigiamas palūkanas, paliko nepakeistas.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijai kilo abejonių dėl Direktyvos 93/13/EEB aiškinimo, todėl teisėjų kolegija 2022 m. spalio 12 d. nutartimi kreipėsi į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą ir civilinės bylos dalį dėl skundžiamos apeliacinės instancijos teismo sprendimo dalies, kuria išspręstas ginčo kreditavimo sutarčių sąlygų pakeitimo klausimas, iki Teisingumo Teismo sprendimo gavimo sustabdė. Teisingumo Teismui 2023 m. spalio 12 d. priėmus Prejudicinį sprendimą, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. lapkričio 9 d. nutartimi atnaujintas šios civilinės bylos dalies nagrinėjimas.
50. Taigi, atsižvelgiant į bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme eigą, šia nutartimi nagrinėtina bylos dalis pagal ieškovų ieškinio reikalavimą pakeisti ginčo sutartis – valiutą iš Šveicarijos frankų (CHF) pakeisti į eurus (Eur) paskolos įdavimo dienos kursu, o bazinę palūkanų normą pakeisti iš LIBOR CHF į LIBOR Eur; visas įmokas (kiekvieną įmoką), kurias atliko ieškovai Šveicarijos frankų valiuta paskolai grąžinti (skolai ir palūkanoms mokėti), perskaiciuoti į eurus kiekvienos tokios įmokos mokėjimo dienos kursu.

51. Kadangi pagrindinės ginčo sutarčių sąlygos dėl kredito užsienio valiuta (Šveicarijos frankais) pripažintos nesąžiningomis, toliau teisėjų kolegija pasisako dėl tokio pripažinimo sukeliamų teisinių pasekmių.
52. Pagal CK 6.228 straipsnio 8 dalį (iki 2014 m. birželio 13 d. galiojusio CK 6.188 straipsnio 6 dalį), kai teismas sutarties sąlygą (sąlygas) pripažįsta nesąžiningą (nesąžiningomis), ši sąlyga (šios sąlygos) negalioja nuo sutarties sudarymo, o likusios sutarties sąlygos šalims lieka privalomos, jeigu toliau vykdyti sutartį galima panaikinus nesąžiningas sąlygas.
53. Nesąžininga sąlyga gali būti naikinama tik tuo atveju, jei sutartis, panaikinus sąlygą, lieka galioti, nepraradusi prasmės. Jei sutarties tolesnis vykdymas be joje esančių nesąžiningų sąlygų yra neįmanomas, negaliojančia pripažįstama visa sutartis ir taikoma restitucija (ESTT 2019 m. spalio 3 d. sprendimas byloje *Dziubak prieš Raiffeisen Bank International AG*, C-260/18, 43 punktas). Teisingumo Teismas pripažįsta, kad galimi atvejai, kai dėl sutarties pripažinimo negaliojančia vartotojui kyla ypač neigiamos pasekmės – taip gali atsitikti paskolų sutarčių atveju. Tokios sutarties pripažinimo negaliojančia pasekmė iš esmės yra ta, kad turi būti nedelsiant sumokėta negrąžinta paskolos suma, kuri gali viršyti finansinį vartotojų pajėgumą (ESTT 2014 m. balandžio 30 d. sprendimas byloje *Kásler ir Káslerné Rábai*, C-26/13, 83 ir 84 punktai; 2019 m. kovo 26 d. sprendimas byloje *Abanca Corporación Bancaria ir Bankia*, C-70/17 ir C-179/17, 58 punktas).
54. Taigi, tais atvejais, kai ieškovi pagrindinėje byloje ketina rentis Direktyvoje 93/13 nustatyta apsauga ir kai, atsižvelgiant į nacionalinę teisę, sutartys, dėl kurių kilo ginčas, negali toliau galioti panaikinus atitinkamas nesąžiningas sąlygas, nacionaliniam teismui tenka pareiga įvertinti šių sutarčių panaikinimo pasekmes, kurios nepriklauso nuo ieškovo pagrindinėje byloje išreikštos valios išsaugoti sutartį pakeičiant minėtas sąlygas (ESTT 2023 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *R. A. ir kt. prieš „Luminor“ bankas AS*, C-645/22, 40 punktas).
55. Tik tuo atveju, jei dėl visos sutarties panaikinimo vartotojui kiltų ypač žalingų pasekmių, dėl kurių jis, pavyzdžiui, atsidurtų teisiskai nesaugioje padėtyje, bet kurios nebūtų siejamos vien su piniginiu pobūdžiu, nacionalinis teismas turi išimtinę galimybę panaikinti nesąžiningą sąlygą pakeisti dispozityviąja nacionalinės teisės nuostata arba bendru atitinkamos sutarties šalių susitarimu taikoma nuostata (ESTT 2023 m. sausio 12 d. sprendimas byloje *D. V. prieš M. A.*, C-395/21, 60–62 punktai). Vis dėlto, siekiant užpildyti spragą, bet kuriuo atveju svarstytinos tik tokios teisės aktų nuostatos, kurios atspindi nacionalinio teisės aktų leidėjo siektą tam tikrų sutarčių šalių visų teisių ir pareigų pusiausvyrą (žr. ESTT 2019 m. spalio 3 d. sprendimo byloje *Dziubak prieš Raiffeisen Bank International AG*, C-260/18, 60 punktą).
56. Tais atvejais, kai nėra jokios dispozityviosios nacionalinės teisės nuostatos ar sutarties šalių susitarimu taikytinos nuostatos, kurią būtų galima taikyti vietoj atitinkamų nesąžiningų sąlygų, ir kai dėl sutarties panaikinimo vartotojui kiltų ypač žalingų pasekmių, nacionalinis teismas turi, atsižvelgdamas į savo vidaus teisę, imtis visų būtinų priemonių, kad apsaugotų vartotoją nuo tokių pasekmių ir taip atkurtų realią sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą (šiuo klausimu žr. 2020 m. lapkričio 25 d. sprendimo byloje *Banca B.*, C-269/19, 41 punktą). Priemonių, kurių nacionalinis teismas gali imtis pripažinęs nesąžiningą sutarties sąlygą, kurios panaikinimas lemtų sutarties, kurioje ji įtvirtinta, panaikinimą, sąrašas nėra baigtinis (šiuo klausimu žr. 2020 m. lapkričio 25 d. sprendimo byloje *Banca B.*, C-269/19, 40 punktą), vis dėlto turint omenyje tai, kad nacionalinis teismas negali papildyti šios sutarties, pakeisdamas tos sąlygos turinį (2019 m. kovo 26 d. sprendimas byloje *Abanca Corporación Bancaria ir Bankia*, C-70/17 ir C-179/17, 53 punktas; 2023 m. sausio 12 d. sprendimas byloje *D. V. prieš M. A.*, C-395/21, 65 punktas; 2023 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *R. A. ir kt. prieš „Luminor Bank AS“*, C-645/22, 34–35 punktai).
57. Be to, nacionaliniam teismui draudžiama tuo atveju, kai jis pripažįsta, kad sutartis negali toliau galioti panaikinus nesąžiningą sąlygą, o atitinkamas vartotojas išreiškia valią išsaugoti sutartį pakeičiant tokią sąlygą, spręsti dėl priemonių, kurių reikia imtis, kad būtų atkurta reali šios sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, prieš tai neįvertinus visos tos sutarties panaikinimo pasekmių, net jeigu jis turi galimybę minėtą sąlygą pakeisti dispozityviąja vidaus teisės nuostata arba šalių bendru sutarimu taikoma nuostata (ESTT 2023 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *R. A. ir kt. prieš „Luminor Bank AS“*, C-645/22, 41 punktas).
58. Nagrinėjamoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2021 m. balandžio 14 d. nutartyje nurodė, kad jei teismas padaro išvadą, jog panaikinti nesąžiningos sąlygos, nepakeičiant jos kita, negalima, iš esmės jis turi pripažinti negaliojančia visą sutartį ir taikyti restituciją. Tačiau teismas, prieš sprendžiamas dėl visos sutarties pripažinimo negaliojančia, turi įvertinti, ar toks pripažinimas negaliojančia nesukels ypač žalingų pasekmių vartotojui. Esant teigiamam atsakymui į šį klausimą, teismas turi atsižvelgti į vartotojo nuomonę ir, jam nepageidaujant tokių pasekmių, spręsti dėl galimybės pakeisti nesąžiningą sąlygą dispozityviąja vidaus teisės nuostata arba atitinkamų šalių bendru sutarimu taikoma nuostata (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-87-611/2021, 69 punktas).
59. Skundžiamame sprendime Lietuvos apeliacinis teismas, sprendžiamas dėl nesąžiningų ginčo sutarčių sąlygų dėl kredito užsienio valiuta pasekmių, nusprendė ieškovo ieškinį tenkinti iš dalies ir pakeisti ginčo sutartį pagal ieškovo prašymą. Tokį sprendimą apeliacinės instancijos teismas motyvavo Direktyvos 93/13 tikslais užtikrinti aukštą vartotojų apsaugos lygį, generalinės advokatės J. Kokott 2020 m. kovo 19 d. išvada byloje *NG, OH prieš SC Banca Transilvania SA*, C-81/19, bei teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais.
60. Teisėjų kolegija pažymi, kad apeliacinės instancijos teismas patenkino ieškovo reikalavimą pakeisti ginčo sutartį, prieš tai neįvertinęs sutarčių panaikinimo pasekmių individualiai kiekvieno iš ieškovo atžvilgiu ir nenustatęs, ar restitucijos taikymas kiekvienam iš ieškovo sukeltų ypač žalingas pasekmes. Tokį vertinimą apeliacinės instancijos teismas privalejo atlikti tiek pagal pirmiau nurodytą Teisingumo Teismo praktiką, tiek pagal nagrinėjamoje byloje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutartyje pateiktus išaiškinimus. Be to, minėta, Teisingumo Teismo praktikoje ne kartą konstatuota, kad nesąžiningą sutarties sąlygą teismas gali pakeisti tik išimtiniais atvejais, konstatavęs ypač žalingas restitucijos taikymo pasekmes vartotojui, ir tik remdamasis dispozityviąja nacionalinės teisės nuostata arba šalių bendru sutarimu taikoma nuostata. Atkreiptinas dėmesys, kad apeliacinės instancijos teismas ginčo sutarčių sąlygas pakeitė ne tik nenustatęs ypač žalingų restitucijos taikymo pasekmių vartotojams fakto, bet ir nesiremdamas nei dispozityviąja nacionalinės teisės nuostata, nei šalių bendru sutarimu taikoma nuostata. Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas pažeidė CPK 362 straipsnio 2 dalį, pagal kurią kasacinio teismo nutartyje išdėstyti išaiškinimai yra privalomi teismui, iš naujo nagrinėjamam bylą, ir nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos (CPK 346 straipsnio 2 dalies 2 punktas).
61. Sutarties panaikinimo pasekmių vertinimas kiekvieno iš ieškovo atžvilgiu yra fakto klausimas, kurių kasacinis teismas nenagrinėja (CPK 353 straipsnio 1 dalis). Nenustačius, kokias pasekmes kiekvienam iš ieškovo sukels sutarties pripažinimas negaliojančia bei restitucijos taikymas (ar jos konkrečiam ieškovui bus ypač žalingos), kasaciniame teisme nėra galimybės spręsti dėl būtinų priemonių, siekiant atkurti šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, taikymo.
62. Teisėjų kolegija pažymi, kad tuo atveju, kai nustatoma, kad sutarties panaikinimo ir restitucijos taikymo pasekmės konkrečiam vartotojui sukeltų ypač žalingas pasekmes, teismas turi spręsti dėl galimybės pakeisti nesąžiningą sąlygą dispozityviąja vidaus teisės nuostata arba atitinkamų šalių bendru sutarimu taikoma nuostata. Byloje nėra ginčo dėl to, kad nacionalinėje teisėje nėra dispozityviosios normos, kuria būtų galima nesąžiningas ginčo sutarčių sąlygas pakeisti, todėl teismas turi spręsti, ar nesąžiningas sutarčių sąlygas galima pakeisti šalių bendru sutarimu taikoma nuostata (tuo atveju, jei toks susitarimas būtų pasiektas). Tuo atveju, kai nėra galimybės pakeisti nesąžiningomis pripažintą sutarties sąlygas dispozityviąja nuostata ar šalių bendru sutarimu taikoma nuostata, teismas turi imtis visų priemonių, būtinų tam, kad apsaugotų vartotoją nuo ypač žalingų pasekmių ir atkurtų realią šių šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, vis dėlto turėdamas omenyje tai, kad jis negali papildyti šių sutarčių pakeisdamas minėtų sąlygų turinį.

63. Be kita ko, atkreiptinas dėmesys, kad vartotojo išreikšta valia išsaugoti ginčo sutartis jas pakeičiant nėra lemiamas veiksnys sprendžiant dėl ypač žalingų pasekmių vartotojui atsiradimo. Sprendžiant dėl vartotojui kylančių pasekmių, pripažinus ginčo sutarčių sąlygas dėl kredito užsienio valiuta nesąžiningomis, turi būti vertinama objektyvi kiekvieno vartotojo situacija, susijusi su restitucijos taikymo pasekmėmis konkrečiam vartotojui.

Dėl bylos procesinės baigties ir bylinėjimosi išlaidų

64. Remdamasi šioje nutartyje išdėstytais argumentais, teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai aiškino ir taikė materialiosios teisės normas, reglamentuojančias vartotojų apsaugą nuo nesąžiningų sąlygų sutartyse dėl kredito užsienio valiuta, todėl nenustatė bylai reikšmingų faktinių aplinkybių, nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo aiškinimo ir taikymo praktikos, o tai sudaro pagrindą panaikinti skundžiamą sprendimą ir bylą perduoti iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui (CPK 359 straipsnio 1 dalies 5 punktas).
65. Nagrinėdamas bylą iš naujo apeliacinės instancijos teismas pagal kasacinio teismo nutartyje pateiktus išaiškinimus turi nustatyti faktines aplinkybes, ar ginčo sutarčių pripažinimas negaliojančiomis bei restitucijos taikymas kiekvieno iš ieškovų atžvilgiu sukels ypač žalingas pasekmes. Jei konkrečiam vartotojui ypač žalingų pasekmių nekils, apeliacinės instancijos teismas turi pripažinti ginčo sutartį negaliojančia ir taikyti restituciją. Jeigu apeliacinės instancijos teismas nustato, kad pasekmės konkrečiam vartotojui būtų ypač žalingos, teismas turi nesąžiningą vartojimo sutarties sąlygą pakeisti bendru šalių susitarimu taikoma nuostata, jei toks susitarimas būtų pasiektas. Tuo atveju, jei pakeisti nesąžiningos sąlygos bendra šalių sutarimu taikoma nuostata nėra galimybės, apeliacinės instancijos teismas, minėta, turi imtis visų priemonių, būtinų tam, kad apsaugotų vartotoją nuo ypač žalingų pasekmių ir atkurtų realią šių šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, vis dėlto turėdamas omenyje tai, kad jis negali papildyti šių sutarčių pakeisdamas minėtų sąlygų turinį.
66. Bylą grąžinus apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo, šalių patirtos bylinėjimosi išlaidos neskirstomos. Pažymėtina, kad kasacinis teismas patyrė 19,17 Eur dydžio išlaidas, susijusias su procesinių dokumentų įteikimu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 362 straipsniu,

n u t a r i a :

Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. rugsėjo 2 d. sprendimo dalį, kuria panaikinta Vilniaus apygardos teismo 2018 m. lapkričio 20 d. sprendimo dalis ir ieškovų ieškinys tenkintas iš dalies, pakeičiant ieškovų su atsakovu sudarytas sutartis ir atsakovas „Luminor Bank AS“ įpareigotas perskaiciuoti visas buvusias ieškovų įmokas į eurus kiekvienos įmokos mokėjimo dienos kursu bei paskirstytos bylinėjimosi išlaidos, panaikinti ir civilinės bylos dalį dėl sutarčių sąlygų pripažinimo nesąžiningomis teisinių pasekmių grąžinti apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai Goda Ambrasaitė-Balynienė

Gediminas Sagatys

Antanas Simiškis